

Hosszú életen rövid az emlékezet. Nem képes szenttelen tárgyilagosságra. Az időszeltek alácsúsznak a térben, összevissza kószálnak, mint ősdi könyv lapjai, egymásra préselődnek, képtelenség őket egymástól elválasztani, megviseltek, porlandók, múlnak, természetük rendje szerint.

„Örökítsük meg a kezdeteket!” – jön Józsa Erikától, Ausztráliából a lelkiismerethez szóló üzenet.

A bukaresti televízió magyar műsorainak kezdeteit, mert az utókor nem tud semmit arról, miként, hogyan, s mily körülmények szorításában született, s élte első évtizedét ez a műsor.

Érzem az aggódó, értékmentő szándék buzgalmát.

De hát úgy vagyok az ilyen visszapillantásokkal, mint a szerelmeimmel. Míg együtt vagyunk, nem érezzük szükségét – még mi, lírai költők sem – a pillanatonkénti élmény rögzítésének. Csupán a kezdet és a vég, a beteljesülés vágya és a szakítás érzékenysége merevít bennünk verbálisan is megfogalmazható emlékeket. Azokat is fókuszos kiszakítottságban, mások számára talán érdektelenül. Miközben lapozom a Naplóm (kikeresem a Tv-nél eltöltött évek följegyzéseit: 1974. július 31. – 1978. július 14.), ezekkel a gondolatokkal vívodom, és semmi kedvem sincs saját múltamban kultúrhistorikusként vájkálni. Már tenném is félre a két vastkos füzetet, amikor az egyikből kihull egy kézzel írt levél:

„Péter,

a következő telefon érkezett Bukarestből:

A Karaván szöveg cenzúrázva lett. Megjegyzések: bizonyos versek csak megfelelő konferansz szövegek esetében mehetnek be. Pl.:

1. Magyar jakobinus dala
2. Intés a szegény legényeknek
3. Föl-földobott kő

A szövegek vázlatosan utaljanak a vers megszületésének társadalmi-politikai körülményeire. Ha csak egy mód van rá, a Föl-földobott kő maradjon ki, hogy ne zavarjon senkit. Nincs esélye, hogy adásba menjen, és Zilahon sem zavarjuk a közhangulatot vele. Ez az a vers, amit a cenzúra nem írt alá.

Értelmetlen és helytelen a Csinszka-vers szerepeltetése is, nagyon rossz és rossz hozzá a bevezető szöveg is. (Ez nem mehet be.)

A Fölkelések és felfedezések c. verset dobják ki. Nagyon gyenge Ady-vers.

Pali nagyon kéri Tömöryt és Borost, hogy az általa kért és megbeszélt román vonatkozások szerepeljenek a műsorban, pl. Beniuc, Ţăranu.

Bisztrai és Harag nem engedi el Héjja Sándort délben 1-ig. Ezt intézzétek el!

Az üzenetet szó szerint írtam le.

Petruka Jutka”

Hátlapján cím: Tömöry Péter camera 601.

A rendezőasszisztens leveléből egyértelműen kiderül, hogy az Ady névvel fémjelzett zilahi Zenés Karavánról van szó.

Emlékezetem élesedik. Igen: ezt a levelet csak a nyilvános felvétel másnapján olvastam el, amikor fölvettem a szálloda recepciójáról. Ha egyáltalán elolvastam. Az élő előadás már megtörtént, nem akármilyen sikerrel a zilahi kultúrházban, több száz magyar néző előtt és majdnem száz szereplővel. Így, számomra minden aggály vagy tiltás okafogyottá vált. Arra is emlékszem, hogy milyen körülmények között lett levélle az üzenet.

Kamerapróbák alatt hívott a szerkesztőség. A közvetítőkocsiban. (Felvételek alkalmával csak itt volt közvetlen telefon-összeköttetésünk a bukaresti székházzal, hiszen a mobiltelefont még hírből sem ismertük az ezerkilencszázhetvenes évek derekán.) Forró Eszter titkárnő volt a vonalban, s mondta: „sürgős és fontos!” Nekem azonban fontosabb volt, hogy kimenjek a közvetítőkocsiból a terembe, a kamera-beállításához. Szóltam Petruka Jutkának, vegye föl az üzenetet, írja le, majd elolvasom. Arra is ráfényesedik az emlékezet, hogy bár sejtettem, miről van szó, mindent Bodor Pali már többször megtapasztalt „túlzott”, óvatosságának tulajdonítottam. Engem azonban, abban a pillanatban a felvett anyag technikai használhatósága, minősége és ennek függvényében, az élő előadás zavartalan folytonossága érdekelt elsősorban.

Zavartalan?! A fenti levélben is olvasható ez a szó: „... és Zilahon sem zavarjuk a közhangulatot vele.” Mármint Ady verseivel. Érthető ez ma fél-félfeleim? Kétkem. De megmagyarázni is, enyhén szólva, képtelenségnek tűnik.

Jöjjön hát egy kis korrajz-kitérő.

A hatvanas évek végén fellazult a kommunista ideológiába csomagolt, hatalmi román nacionalizmus szorítása. Lett két és fél „székely megye”, rehabilitált és hithű, de magyar baloldaliak kerültek vezető politikai funkciókba – Király Károly, Fazekas János, Iuliu Fejes, Pusztai Kálmán stb. –, akik megpróbálták szó szerint értelmezni a lenini nemzetiségi ideákat. A vezető romániai magyar írók, művészek, kultúrpolitikusok – Balogh Edgár, Bodor Pál, Dali Sándor, Demeter János, Domokos Géza, Gaál Ernő, Gálfalvi Zsolt, Hajdú Győző, Huszár Sándor, Létai Lajos, Majtényi Erik, Matekovics János, Méliusz József, Sütő András, hogy csak a legexponáltabbakat nevezem meg – felismerték a kínáló alkalmat.

És megszülettek az új megyei lapok (Hargita, Megyei Tükör), A Hét kulturális hetilap, a Petőfi Ház, a nemzetiségi, de lényegében magyar könyvkiadó (Kriterion), a bukaresti, kolozsvári, marosvásárhelyi, temesvári rádióműsorok egy hullámhosszon való összekapcsolásával egy egész nap magyar nyelven sugárzó rádióadás és a bukaresti televízió egyes csatornáján közvetített magyar műsor.

Ezek közül az utóbbi három Bodor Pál nevéhez kötődik. Mind meg- és átalakulásuk, mind tartalmi-eszmei (ma úgy mondanám Bethlen Gábor-i) stratégiájuk, amelyek lényege Sütő András egyik drámájában elhangzott, látszólag megalkuvó, de amiként az idő bebizonyította, egyetlen, a helyzetben alkalmas metafora: a fű a viharban földre hajlik, s így megmarad.

Hogy ez az elsimulás mennyi erőfeszítést, abszurd taktikázást, húségesküt, öncenzúrát, méltatlan megaláztatást és az értetlenségből adódó, hány árulással-hárulással vádoló vélelmezéshez vezetett, éppen azokban, akikért áldoztatott, annak csak az a tudója, aki benne volt, aki vállalta ennek minden politikai, de főként erkölcsi kockázatát.

Hiszen a ceauşescui dátúra önmaga nagynemzeti céljainak elfogadtatására, propagálására hozta létre ezeket az intézményeket. Egyfelől, hogy magyarul, németül is eljuttassa, balkáni fondorlattal, a PÁRT és FŐTITKÁRA eszméit, másfelől, hogy a Nyugat s az „akadémikusodó” kádári Magyarország felé „tényekkel” üzenjen a nemzetiségi politikájáért fel-felmerülő számonkérésekre. Bizva

abban, hogy „janicsárjai”, a hatalomba kegyesen beengedett írók, művészek, publicisták, újságírók – mi – hithű alázattal, meggyőző szakmai szinten kivitelezik szándékait. Mi több: ezt maguk a fennebb említett nemzetiségi kultúrpolitikusok sugallták. A megmaradás, a túlélés, a romániai magyarság érdekében. Kívülről és felszínesen ítélve félelemből vagy önös érdekből.

Erre legeklatásabb példa a magyar adás létrehozása.

Ebben Bodor Pál szerepe elvitathatatlan. Neki, aki párhúságát addigi egész pályájával bizonyította, akinek ezért, és, mert a pártvezetéshez rokoni szállal is kötődött, alkalmat nyílt befolyásolni a (kultur)politikai döntéshozókat, érvekkel alátámasztani a hatalom eltökélt propagandisztikus szándékait.

Melyek és milyenek voltak ezek az érvek?

A hatalom szemszögéből rendkívül hasznosnak ígérkezők, a romániai magyarság kulturális túlélése szempontjából nemcsak elfogadhatók, de üdvösek is.

A televízió mint tömegműfaj, a legközvetlenebb és leghatásosabb kommunikációs eszköz – amellyel a román hatalom a nemzetiségek felé nem él. Mi több, Erdély és a Bánság nagy részében ezt átengedi a „konkurens” országoknak, elsősorban Magyarországnak, hiszen a nyugati határ mentén, egészen Kolozsvárig nem csupán a magyar ajkú lakosság, de a románok nagy része is a budapesti televíziót nézi. Nem is szólva a Székelyföldről, ahol az emberek kilencven százaléka nem beszél, nem érti a román nyelvet, s ezért a bukaresti televízió semmilyen hatással nincsen rájuk – szólt a hatalom felé a helyzetértékelő érvelés. Ehhez illeszkedett a javaslat: létre kell hozni egy magyar részleget a bukaresti televízióban, amely az RKP politikáját, „nagyszerű eredményeit” ezekben az országrészekben hűen és központi ellenőrzés mellett propagálhatja.

És jöttek a „bodori” meggyőző számok.

Amíg a megyei magyar nyelvű újságok maximum tizenötezer, amíg az Utunk (amelynek Bodor évtizedig szerkesztőségi főtájkára volt) huszonötezer, amíg a központi magyar hetilap, az Előre százezer példányban jelenik meg, vagy amíg a legsikeresebb magyar színházi előadást egész évadon keresztül nem több mint tíz-tizenötezer néző tekinti meg, addig egy sikeres tévéműsor egyszeri alkalommal milliókat ültet a készülék elé. Mi több: a Temesvár–Máramarossziget határsávot, Szatmárt, a Szilágyiságot a budapesti televízió uralja, amely szórakoztató műsoraival, sportközvetítéseivel, Romániában nem játszott vagy betiltott filmjeivel nem csupán a magyar, de a kétnyelvű, sőt színtromán nézőket is a készülékek elé vonzza. A hét minden napján. Kivéve a hétfőt, amikor a budapesti televízió adása szünetel. Ez nagy zavart okozhat a fejekben.

A magas hivatalosság felé hatottak érvei. Rábólintottak a magyar adás létrehozására. Nemzetiségi szerkesztőség címen, a központi román televízió szerves részeként. Az RTV 1 főműsorában. Két olyan nap (hétfő és csütörtök) délutáni óráiban, amelyeken a statisztika szerint a román főműsor nézettsége a legalacsonyabb.

Am, amivel csak Bodor számolt, a statisztikák és „tények” mögött, annak a jelentősége a magyar kisebbség szempontjából sokkal fontosabb volt: a nemzetiségi értékek közkinccsá, maradandó közkinccsá tétele, a nemzetiségi tudat erősítése, ápolása, nem csupán a tömbmagyarság, hanem a szórványban és Bukarestben élő magyarok számára is. A gyarapodás, gyarapítás céljával. Annak, hogy a magyar adást Bukarestben készítik, és nem valamely vidéki, magyar hagyományokkal rendelkező erdélyi nagyvárosban, rengeteg ellenzője volt. Elsősorban a magyar értelmiség köreiből. A túlzott központi ellenőrzés, a magyarlakta területektől való távolság, a szerkesztőség összetétele, a román televíziós szakembereknek való kiszolgáltatottság (operatőr, vágórendező, rendezők, tervezők) és ezekhez hasonlatos aggályok kísérték az első hónapok „hőskorszaki” adásait. És természetesen az irigység, a Bodor Pállal szembeni fenntartások, jöllehet az Utunk meghatározó szerkesztőjeként, a Kriterion igazgatójaként felbecsülhetetlen szolgálatot tett a romániai magyar kultúrának, művészeteknek.

Nemcsak a romániai, de összmagyar viszonylatban is!

Terjedelmes, több műfajban tobzódó írói, költői, publicisztikai, szervezői szertelenségét, szereplési szenvedélyét sokan – akkoriban én és feltörekvő nemzedékársaim is – karriervágnak tartották, ami bizalmatlanságot (is) szült, nagyon sok esetben értetlenséget, sőt gyanakvást. Hiszen még azok számára is minimum furcsa, megfejthetetlen volt az az ellentmondás, amely Bodor közszereplése, exhibicionista viszonya a hatalommal és az e mögé bújtatott, ma már nyilvánvaló tettei között feszült. A magyar adás tartalma és politikai csomagolása közötti ellentét. Mennyi ebben a taktika, mennyi az alattvalói meghunyászkodás? Hol a szolgálat és a szolgáltság között a határ? Meddig fedezi a plakátívnyi hűségnyilatkozatok és a hűség (párt és ideológiai hűség) közötti viszony a cselekvés lehetőségeit?

Mindezt, most, negyven év távlatából kötelesség rögzíteni.

Annál is inkább az én kötelességem, aki Bodorral többször is összeszólkóztam a fenti kérdések, kételyek kapcsán. Nemegyszer indulatosan. Egyik ilyen összezörrenés után, fáradtan és számomra érthetetlenül azzal fordult hozzám, ígérjük meg egymásnak, hogy ha valamelyikünk előbb hal meg, a másik a nekrológban mindent őszintén megír. Az időben előre megelőlegezett kölcsönös bizalom-igény pontosan jelezte azt a helyzetet, amelyben látszólag mindenki mindenben egyetért, de közben mindenki mindenkinek a farkasa, a diktatúra jól bevált forgatókönyve szerint. Am mi ketten, két karizmatikus és elkötelezetten felelős egyéniség – így vettem szavai üzenetét – ugyanannak a célnak az eléréséért marakodunk, bizalmatlankodunk egymással. A vacak taktikázások kényszerű terepén.

Hála Istennek, a sors eddig nem nyújtott szomorú alkalmat, hogy nekrológot kellene valamelyikünknek is írnia a másíkról. De ahhoz, hogy bár valamennyire érthető legyen a zilahi Zenés Karavánhoz kötődő szerény „anekdotám”, a főszerkesztői és hivatalos cenzúra parancsainak „veszélyes” semmibevétele, le kellett írnom a fenti sorokat. Hogy (bár ma már megmosolyogtatónak tűnik) világossá válják: nem babra ment a játék. Egy-egy apró kilépés a vállalt taktikázásból következményekkel járhatott: a magyar adás terepének beszűkítésével, elemlyi támadhatósággal, végső soron a közös cél tarthatatlanságával.

De jelzés is volt ez a fennebb ide citált levél (amelyet nem ő, hanem a titkárnő közvetített). Tipikus háralás és (át)hárítás: ha nem veszed figyelembe, tied a felelősség. Én mosom előre is a kezeimet, ugyancsak a közös cél érdekében. Ha Zilahon a közhangulat „megzavarodna”, akkor...

Miféle közhangulat, kérdezné, kérdezhetné, aki e sorokat ma olvassa. Megmondom.

A hetvenes években Zilahon is, mint minden belső erdélyi magyar városban, tetőzött az erőszakos románosítás. Ady és Wesselényi „vénszilági” városának polgárságát akkor már szinte leváltotta, de mindenképpen megalázó törpeségbe szorította a betelepültek tömege.

Wesselényiről, akinek főtéri szobra évtizedek óta bedeszkázottan állt a városka főterén, szót sem volt szabad ejteni. A város hagyományos főterének a filmezése közben kerülni kellett minden olyan szöveget, amelyből a bedeszkázott szobor látható lenne. „Hogy ne sértsük felszabadított jobbágyai, ma várost uraló, utódait” – hangzott a jellegzetesen balkáni magyarázat.

Erre minden zilahi filmezés előtt maga Bodor hívta fel a figyelmet. Ne tudatosítsuk a szobor bedeszkázásának szimbólumjellegét. Hiszen a deszkaláda, amivel körbevették, bizonyos mértékben az ideiglenességet jelképezi, bármely alkalmas pillanatban lebontható. Ha minduntalan tudatosítjuk jelenlétét a város főterén, magát a szobrot bontják le. Ady-emlékévé van. Adyra kell koncentrálni. Adyra, a „magyar, szláv, román egy bánat” költőjére, akinek „internacionalizmusa, románbarátsága” a jelenlegi ideológia szerint is

megkérdőjelezhetetlen.

Legyen hát Ady.

Bújunk a „megkérdőjelezhetetlen románbarát” klasszikus költő köpenyébe. S onnan próbáljuk kisugározni, annak a másik énjének, a fájdalmas magyarságtudattal éppen Trianon tragédiáját előrevetítő sikoltásait, Erdélyhez, a szülőföldre mindenek ellenére kőnehezéssel kötődő hűségét. A kurucos-betyáros törvény és történelem mögötti mának, nekünk szóló üzenetét.

A Föl-föl dobott kő, A magyar jakobinusok dala, a Csinszka-hoz írt szerelmes versek, amelyek ahhoz a csucsai Boncza-kastélyhoz kötődtek az élő emlékezetét, amelyet maga Octavian Goga, az első Trianon utáni román miniszterelnök-költő vásárolt meg, s utóda Adynak még az emlékezetét is kiparancsolták belőle; a Felszállott a páva, amelynek szövegére világhírű kórusművet komponált Kodály Zoltán – ezek képezték, a közismert Ady-versek, a filmriportok, román vonatkozások (Beniuc, Țăranu) mellett, de főként alattuk húzódó rejtett mondandókat.

Ennek szellemében szerkesztettük meg Boros Zoltánnal a műsort. Bodor elfogadta, jóllehet világosan (át)látta koncepciónk lényegét és taktikáját. Vagy éppen azért. Mert messzemenően egyetértett vele. És, mert bízott bennünk. Előző, átfogóan nagy munkáikkal már (a marosvásárhelyi–csíkszeredai szilveszteri műsorok, a székelyudvarhelyi Zenés Karaván), mind tartalmat, nívót és taktikát tekintve, bizonyítottuk, miként lehet a „tű fokán átvinni” azt az üzenetet, amelyre többretegű magyar közönségünk áhított.

Kezdődött a munka, szerkesztők, riporterek (Csáky Zoltán, Sugár Teodor, Simonffy Kati, Feczko Zoltán), munkatársak (Lugossy László díszlettervező, operatőrök Adelman Frédi, Lungu Emil, Ölleler József, Xantus Gábor), gyártásvezetők (Schvechter Ernő, Evellei László, Dodika) és még sokan mások, színművészek, énekesek, kórusok bevonásával, egy ilyen arányú és tartamú televíziós műsor követelményei és rendje szerint. És folyt több héten keresztül. Kettős céllal: Zilahon egy profi, egyórás, a majdani televíziós változattól majdnem szuverén, egységes színfelőadás létrehozása, majd – utószervezéssel, riportos kibővítéssel – egy másik, kétórás tévéműsor rendezése.

Az élő előadás, amelyet a zilahi kultúrház termében rendeztem meg, ugyanabban a díszletben játszódott le, amely természetesen a tévéfilmben is szerepelt. Annyi különbséggel, hogy, mivel a televízió akkoriban még csak fekete-fehérben sugárzott, a filmezett anyag szempontjából az egységes színpadi térképésznek, a színeknek nem volt különösebb jelentősége.

Nem úgy az élő, színházi változatban.

Ezért a műsort két díszlettervezőre bízom. A színpadtér tervezését a zilahi Lugossy László szobrászművészre, a kivitelezést egy, a televízió alkalmazásában lévő román tervezőnőre, akinek elsősorban arra kellett figyelnie, hogy Lugossy színei a filmen, a feketétől a fehérig, a szürkéknek milyen árnyalatait adják vissza, erős, kameraérzékenységre állított reflektorfényben.

A színpadterv elkészült. Az előtérben néhány, szilágysági népi motívumot tartalmazó díszletelem, amelyek, mintegy oszlopsor gyanánt a tekintetet a háttérre irányították. Ez pedig egy, a színpad teljes szélességére kiterjesztett, farktollait körívesen széttárt páva volt. A szivárvány összes színeiben pompázó tollazattal. Tetszetős, egyszerű, és, ami akkor már követelménnyé vált, olcsón kivitelezhető anyagból. A kivitelező tervezőnek is nagyon tetszett a terv. Egyetlen kérdése volt: a gyors elkészítés érdekében egyszerűsíthet-e festéskor, néhány színt kihagyva, ami mind a munkát, mind a takarékoskosságot elősegíti, hiszen úgyis fekete-fehérben történik a felvétel. Rábólintottam. És elkészült a díszlet.

A vasárnapi előadás előtt három nappal, csütörtökön érkezett meg Zilahra. Sebteben fel is állították. Én éppen a technika szervezésével voltam elfoglalva, szállodai szobám telefonjához ragadva, amikor Petruka Jutka lélekszakadva rám kopogott: „Gyere, Boros nagyon kér, gyere át a színházba!” Pillantása riadt volt és kérlelő. Boros a színházban zenei próbát tartott, a Felszállott a páva kórus-felvételének akusztikáját igyekezett a helyszíni adottságokhoz finomítani.

Beléptem a terembe. Szinte hanyatt döntött a látvány. A színpad háttéréből, mint egy tüzes, háromszínű zászló lövellt felém a pávafark. Piros-fehér-zöldjére mintegy hőmpölygő folyó morajlása ömlött rá a több mint száz torokból áradó Ady–Kodály zenemű: „Felszállott a páva, vármegye házára, sok szegénylegénynek szabadulására. Fényes büszke pávák, napszedítő tollak, hírrel hirdessétek, másképpen lesz holnap, másképpen lesz holnap, másképpen lesz végre, új szemek, új hitek, kacagnak az ég...” Lenyűgözve hittem én is, hogy úgy lesz, hogy másképpen lesz, csak akarni kell, csak tenni kell érte minden áron, s hagytam magamon végiglobogni azt az érzést, amely méltóságba emelt mint embert, mint magyart. És tudtam, hogy mindenik néző, amikor belép a terembe, ugyanazt fogja érezni, mint én. A pillanat nem csupán felemelő, de félelmetes is volt. Határtalan ereje által. Igévé vált a vers, zsolttárá a zene, oltárrá és a hit védbástyájává a trikolor páva.

A zene kiállt. A hirtelen csöndbe belefagyott az élmény, amit riasztóan tört össze a bukaresti tervező lelkes kiáltása: „Nu-i așa că-i împozant?!” (Hát nem impozáns?!)

Csak akkor vettem észre Borost, aki a terem közepén, magába zuhantan ült egy széken, s mintegy válaszként azt mondta magának, nekem: „börtön...”

Értettem. Értettük.

Hiszen egy olyan tabu hágott át ez a díszlet, amellyel nagyon csínján kellett bánni. Ebben az időszakban, Romániában olyan mértékű volt a magyar trikolór tiltása, hogy, legfelsőbb utasításra, Erdélyben még a virágüzletek kirakataiba sem volt szabad fehér virágot kitenni, mert az irredenta módon játszott volna össze a levélzöldekkel és szírompirosakkal, és „zavargást” okozhatott volna. Hivatalos homályosítással így nevezték azt az érzést, amely az előbb minket is hatalmába kerített.

„Nem eszik olyan forrón a kását” – nyugtattam Borost, de bennem is remegett a bélhúr. Mert pontosan tudtam, hogy mindenik zilahi nézőt ugyanaz az érzés fogja hatalmába keríteni, mint engem, s a belőle kisugárzó lelkes erő már semmivel sem bujtható. De mégis! Megpróbálom átvinni, hiszen, ha egyszerűen átfestetem a pávát – ami kézenfekvő „megoldás” lett volna –, áthágva a magam elvein, éppen azt a célt ámulom el, amelyért ezt az egész előadást és műsort készítettük. Arra kértem Borost, hogy aggályainkba senkit be ne avasson, legfőképpen nem a bukaresti szerkesztőséget és Bodort. Majd csak kitalálok valamit.

Nem találtam ki semmit azon túl, hogy a tévéműsor szürke árnyalataira hivatkozzam majd, ha...

Eltelt a nap, s még közelébe sem mentem a színháznak. Kódorogtam a városban, s „védbeszédem a szürke árnyalatokról” sehogy sem sikerült összehoznom.

Minden régi utcasarok, a régi épületek, az iskola, aminek Adyhoz „az élet csatái” között mindig volt „üzenete”, egyre csak visszaringattak abba a hangulatba, amelyet a színházteremben éreztem. Szégyelltem taktikázó gondolatokkal foglalkozni, meg nem is tudtam, s bármilyen nevetségesnek tűnik ma, hős ellenállónak, forradalmárnak képzeltem magam, magunkat, olyannak, aki zászlót bont, s utána nyugodt eltökéltséggel várja akár a halált is...

De meg is ijedtem ettől a kamaszos lobbanattól: hátha a zilahi magyar nézőknek nemcsak a szívét, de indulatát is fölszikkasztja a páva, ami bizonyossággal nem kívánt következményekkel jár, járhat, és...

Inni kell. Egy-két vodka és helyrerázodom. Betérem egy kiskocsmába. Zsúfolásig tele volt hangoskodó, morcos erdőmunkásokkal. A sarokban álló capinák, a szálfák görgetésére használt szerszámok, mint kiegyenesített kaszák riadtak bele hangulatomba.

Kifordultam volna az ajtón, ha nem veszem észre az egyik asztalnál Lugossyt. Integtettem, üljek le mellé.

(Évekkel később elmesélte, hogy ünnepelni ült be a kocsmába, azt az elégtételt megünnepelni, amit pávájával szüleinek, rokonságának, városa magyarságának s a maga lelkiismeretének okozott. Meg színtúgy, mint én, az aggályt lemosni néhány pohár borral, az aggályt: mi lesz ebből?)

Minderről akkor nem beszélt. Néhány pohár után belemerültünk suhanckorunk közös, sepsiszentgyörgyi emlékeinek felidézésébe, szót sem ejtettünk a páváról, az előadásról. Azt sem vettük észre, hogy az egyik szomszéd asztalnál, a már jól bepálinkázott atyafiak közül egyik feláll, felénk indul, s a többiek harsányan biztatják:

„Du-te, mă! Du-te! Te binecuvântează! (Eridj, hé! Megáld!)

Dús szakállunk, egyforma, fekete öltönyünk – Nagy B. Viktor költő-szabó készítette még 1969-ben Sepsiszentgyörgyön – egyházi személy kinézetet kölcsönzött nekünk. Ezért küldték a legjobban beivott társukat a favágók áldásosztásra hozzánk. A hecc kedvéért, hiszen hallhatták, hogy magyarul beszélünk, s valószerűtlen, hogy két, huszár-sújtásos zakóban bort vedelő szakállas, pópa lett volna. A bizonytalan egysúlyú, vállas legény az asztalunkhoz lépett. Lugossy, aki a környék román nyelvjárását beszélte, meglepő magabiztossággal szólt rá:

„Ce vrei?” (Mit akarsz?)

„Părinte, binecuvântează-mă!” (Áldjál meg, atyám!) – mondta, jó hangosan, és asztalunk sarkánál tiszteletteljesen letérdelt.

A teremre félelmetes csönd ereszkedett. Mindenki minket és a bűnbánó, fejét mellére hajtó embert figyelte.

Felálltam, imára kulcsoltam a kezem, felé fordultam, s azon az éneklő hangon, amelyen a román pópák miséznek, hangosan, hogy mindenki hallja, megáldottam:

„Doamne, binecuvântează-ți pe robul tău...” [Uram, áldd meg a te szolgádat...] Szünet. Civil hangon: „Cum te cheamă? (Hogy hívnak?)

„Ilie”, érkezett a válasz. Vissza a zsolozsmás hangra: ... „pe robul tău, Ilie!” Hüvelykemmel keresztet rajzoltam a homlokára. „Amin!”

„Amin” – morajlott föl a kocsmá, miközben a legény megragadta áldást osztó kezem, és megcsókolta.

Visszaültem, fölhajtottam a borom. Átározott mozdulattal, ne lássék, hogy remeg a kezem. Csak azután néztem Lugossyra, aki sápadtan még mindig a sarokba állított capinákra meredt.

A megáldott legény a pulthoz ment, kifizette a cechünket, s két ötcsillagos Dunărea konyakot küldött az asztalunkhoz. A

kinálmányozóra emeltük poharunkat, kiittuk, és filter nélküli Carpați cigarettáinkat elnyomva, távoztunk a kocsmából.

Az egészben az volt a legfurcsább, hogy Lugossy nem kérdezte meg, sem akkor, sem azután soha, hogy honnan ismertem az ortodox

áldás szövegét. Nem is tudtam volna válaszolni, hiszen magam sem tudtam, s most sem tudom. Olvasmányaimból, bukaresti pópaivadék szeretőtől vagy a zabolai ortodox paptól, akivel Pásztori Tibor Endre református lelkész barátommal, a dáko-román elméletéről vitázva, hajnalokig ittunk? Nem is lényeges. Ám az improvizált „áldás” figyelmeztető jellel avanszált, ott és akkor – később, az évek során nem egy faramuci helyzetben –, s intett, hogy az emberek hittel kell önbizalmára s a gondviselésre hagyatkoznia.

Nem ezzel a gondolattal (és semmiféle gondolattal) feküdtem le aznap hajnalban. Hajnalban, mondom, mert az áldás fizetségét, a konyakot konyakokkal tetéztem szállodai szobámban, mígnem átutaztam az öntudatlan álomba.

Másnap, pénteken ebből az álomból riasztott fel a telefon csörgése. A megyei pártbizottság titkársága pontban kilenc órára invitált a propagandatitkár, bizonyos Pitićă (Törpécske) elvtársnő irodájába.

Mivel tudtam, hogy másról, mint a díszletről, nem lehet szó, magammal vittem – ő, dehogyan Lugossyt vagy Borost! – hanem a saját,

„impozáns” teljesítményére büszke, bukaresti román tervezőnőt. Fogadtatásunk meglepően udvariasan, akár szívélyesnek is mondhatóan kezdődött: kávé, sütemények, behízelt mosoly. Pitićă elvtársnő, kávészürcsölés közepette, mintegy mellékesen megjegyezte: „láttam a díszletüket...” Cserfes bukaresti munkatársnőm beleszólt: „Nu-i așa că-i împozant?” „Da, da, impozáns, csak van egy probléma” – vette vissza a szót az elvtársnő.

Most következik a feketeleves, gondoltam, de jóformán meg sem vélhettem a helyzetet, máris szinte alázatosan szólt hozzám:

„Rendező úr, lenne egy kérésem. Tudja, nekünk meg kell rendezni holnap a Cântarea României (Megéneklünk Románia) városi szakaszát, és a csoportok csak most szombaton érnek rá. Tudom, hogy önök egész hétre kibérelték a színháztermet, mégis, ha csak egy mód van rá, engedjék át nekünk holnap délután hattól estig.”

Látva megenyhült arcomat, választ sem várva folytatta: „és, ha lehet, engedje meg, hogy ezt a számunkra igen fontos eseményt az önök impozáns díszletében bonyolítsuk le”.

Erre a fordulatra nem számítottam. Legszívesebben örömkáltásba törtem volna ki, ha az idők során a romániai helyzetekhez ösztönösen alkalmazkodva, magam is kellőképpen el nem balkanizálódtam volna.

Mintha az időpont átengedése nem is számítana, díszlet-igényére összpontosítottam, mondván, hogy az csak természetes, hogy mi, a központi televízió, mindenben megpróbáljuk támogatni az olyan fontos rendezvényt, mint a Megéneklünk Románia, jó, beláthatja, nem szívesen, de átadjuk a termet és színpadot, ami megnehezíti a munkánkat, hiszen egy főpróbáról le kell mondanunk, ám a díszlettel már gond van.

„Tetszik tudni, nagyon fontos, hogy a díszlet, főként a háttér, az a páva sem anyagában, sem színeiben meg ne sérüljön, hiszen jelenlévő kolléganőmnek rengeteg munkájába került a színek és árnyalatok összeválogatása, filmnyelvre transzponálása, mert ugyebár a televízió közelképein a legkisebb karcolás, árnyalatnyi eltérés is felnagyítódik, szóval...”

Bukaresti kolleginám elragadta tőlem a szót, s túlradó szakmai buzgalommal teletűzdelve érvelését, mindenfajta filmes szakkifejezésekkel ecsetelte, milyen fontos is volt az ő munkája, és hogy itt, vidéken semmilyen javításra nem nyílt alkalma, mert a szerszámok, eszközök, festékek, nemkülönben a szakemberek a bukaresti központban vannak, ésatöbbi ésatöbbi.

Gátat vetvén szóáradatának, beleegyeztem, hogy színpadképünkben tartsák meg a rendezvényt, egy feltétellel: ha kellő védelmet biztosítanak a díszletnek.

„Rendező elvtárs, ott lesz a rendőrség. Egy egész szakasz. Biztosíthatom, hogy ujjal sem ér senki hozzá! Nagyra értékelem megértését. És meghívom, vegyen részt a zsűri munkájában mint elnök, amiért nem nagy, de bizonyos honorárium is jár...”

Ezt már könnyű szívvel tudtam elhárítani, az új helyzet, mármint a főpróbáról való lemondás következményeként rám háruló bokros teendőkre hivatkozva, de „fontosságomat” bizonyítva, megígértem, hogy megpróbálok néhány képet a rendezvényükről, kapcsolataim felhasználásával, a vasárnap esti híradóba leadatni, ha az elvtársnő megengedi, hogy egy operatőr a rendezvény közben, a színpadon is forgasson.

Mindkét oldal számára fontos és hasznos szövetséget kötő felekként, „elvtársiasan” megszorongattuk egymás kezét, majd, mint csatát nyert hadvezér vonultam ki a pártbizottságról, s fogadtam nagyvonalú fejbiccenettel a portás lelkes üdvözlését, amely elsősorban a női küllem dús, testi kellékeivel megáldott „kíséretemnek” szólt, és nem nekem.

Boros, Petruka Jutka és az időközben beavatott Lugossy, a gyártásvezető Evellei László a szálloda halljában vártak rám.

„Mi történt? Mi van?”

Mintha meg sem hallottam volna a kérdést, a gyártásvezető felé fordultam: „Hívd fel, most rögtön Kolozsváron Xantus Gabit, legyen itt mindenáron, mert a szombat esti zilahai Megéneklünk Romániáról öt perces tudósítást kell készítenie a vasárnapi híradónak. És utána

Dan Grigore Popa kollégánkat. Vele én beszélek. És mondd le a szombat esti kamerás főpróbára beszervezett magyar közönségedet. Nincs de! A hívásokat kapcsolják a 601-be. A szobámba.

Tudtam, hogy ott lehallgatnak. És akartam, hogy lehallgassanak, rögzítsék – minden eshetőségre számítva – beszámolómat. Mert a szobában, mintegy száraz tudósításként adtam elő, kommentár nélkül, szigorúan csak a Megéneklünk Romániára érdekére és Pitică elvtársnő kérésére szorítkozva a kötött egyezséget, nyomatékos hangsúlyokkal kitérve arra a rengeteg feladatra, amely a főpróba elmaradásával számunkra felmerül. Még arra is vetemedtem, hogy a „helyi népi román” motívumok felhasználásával készült díszletünk impozáns művészi értékének ecsetelését is az ő szájába adjam, hosszasan és románul odaidézve csinos bukaresti munkatársunk, a pávafark „szürkéinek” filmesztétikájáról” szóló kiselőadását.

„És Bodor? El akart jönni a kamerás főpróbára.”

„Nincs miért jönnie. Ha megtartottuk volna, akkor is csak foghíjasan: sok színész és a vidéki kórusok egy része is csak vasárnap, az előadás előtt két órával érkezik. Petruka Jutka közölje ezt a szerkesztőséggel. Ha lehet, személyesen Palival. És azt is, ha teheti, nézze meg vasárnap délelőtt Xantus Gabi bevágott anyagát, ami az esti román híradóban lesz benne. Attól megnyugszik. Nem lesz semmilyen zűr Zilahon.”

„Benne lesz?” Benne volt. És Bodor nem jött, sem szombaton, sem vasárnap.

Ám vasárnap délután, az élő előadás kamerapróbái alatt érkezett telefonüzenete. A titkárságon keresztül. Amit Petruka Jutka szó szerint leírt. És nem hozta be a riportkocsiba, hanem letette, szobám, a 601-es fajakjába. Ahonnan én, nem emlékszem, mikor, de leghamarabb az előadás után vehettem fel.

Az előadás után, amely alatt nem egy néző szemében, még Mihai Beniuc Ady stílusában írt versének szavai alatt is színes, háromszínű könnycseppeket regisztrált a kamera.

Arra már fáradt az emlékezet, hogy a televízióban sugárzott Zilahi Zenés Karavánban benne maradtak-e a Bodor által kijavasolt versek, szövegek. De ez ma is ellenőrizhető, mert a felvétel valószínű, hogy megmaradt. No, nem Bukarestben, ahol a magyar adás megszüntetése után az anyagaink többségét letörölték. Hanem itt Magyarországon, a „királyi televízió” archívumában, hiszen a MTV akkori elnöke, Tömpe elvtárs, baráti-testvéri látogatáson lévén a bukaresti televíziónál, mely látogatás alatt negyedórára szerkesztőségünkbe is begyötörte testét, az általunk ajánlott harminc műsorcím közül ezt, a Zenés Karavánt és még egy „Adyt” vitte magával Budapestre.

Hiszen 1977-t írtunk, amely Ady-év volt. Itt is, ott is.

Ám a zilahi Zenés Karavánt nem tűzte a magyar televízió műsorára. Soha. Csak azt a „másik Adyt”, egy hét-nyolc perces filmesszét, amelyet a Zenés Karavánból, a vágások után megmaradt részleiből állítottam össze, s írtam alá egy szöveget.

Ezt a filmet 1978 őszén, a debreceni Csokonai Színház színészházának szobájában mint áttelepült néztem meg, s amelynek kifutóján, ékes román nyelven az állt:

Un film de

Peter Tömöry

A zilahi Zenés Karaván szürkéből háromszínién kipompázó pávája még egy alkalommal, 1982. március 15-én, Kecskeméten virított rám. A Forradalmi Ifjúsági Napok országos rendezvényét nekem kellett, Tarján Tamás dramaturg és Kerényi József, a város főépítészének közreműködésével megrendeznem. Kerényivel azt találtuk ki, hogy Kecskemét zárt főterét, mint egy báltermet rendezzük be. Ajánlotta, hogy a tornyokat és magas épületeket az egész teret átfogó szalagokkal minősítsük át erre a napra hatalmas bálteremmé, úgy, hogy a szalagok találkozásának középpontja a Kossuth-szobor fölé kerüljön.

Kerényi az ötletet továbbfejlesztette. A szalagokra félméterenként lecsüngő piros-fehér-zöld, rövidebb műanyag szalagokat függesztett.

Március 15-én napfényes, de szeles reggel köszöntött a városra. Amint a színház felé igyekeztem, már messziről, az Aranyhomok Szálló sarkától különös zúgást utaztatott hozzám a szél. Az egymáshoz, egymásba lobogó műanyag szalagok óriás, széttárt pávafarkra emlékeztető kokárdát tűztek az ég fertőtlen, kékre feszített vásznára, s zúgták fülembe az Alföld szülöttének örök érvényű szavait: „rabok tovább nem leszünk!” Három, templomba igyekvő ember állt a szobor mellett. Levett kalappal. Könnyeztek. Könnyeztem. Valószínűleg nem a téren heves csapásokkal átsöprő, éles tavaszi szél miatt.

Veszprém, 2012. 03. 15.

Kedves Erika,

ez véglegesült ma hajnalra. Hosszú és nagyon személyes?

Igen. De úgy érzem, csak ezáltal lehet hiteles. És a személyes élmény által képes felidézni azt a helyzetet, amelyben mindannyian éltünk és dolgoztunk.

Hogy miért nem készültem el vele hamarabb, a megbeszélrt határidőre? Mert nem volt elégséges időm. Ezért lassan és más „határidők” kötelmei szerint kellett írnom. Mert arra valószínűsíthetően nem marad már életemből idő, hogy revidiálhassam. Így, változtathatalanul, maradhat csak meg vállalhatóan.

Ezért egyetlen kérésem van. Mivel a szubjektív emlékezet levonata, kérem csak így, változtatások nélkül jelenjen meg. Még akkor is, ha a kopásra kárhozottat emlékezet a konkrét akkori valóság fölé emeli.

Kérlek, jelezd, megkaptad-e küldeményemet.

Baráti szeretettel ölellek:

Tömöry.

Veszprém, 2012. 03. 15.

Denumire autor: Tömöry Péter

Látó Szépirodalmi Folyóirat